

Ф. А. Андросчук, Р. Н. Осадчий

О КУЛЬТУРНОМ ТИПЕ И КОНСТРУКТИВНО-РИТУАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЯХ КАМЕРНЫХ ПОГРЕБЕНИЙ ЮЖНОЙ РУСИ (НА МАТЕРИАЛАХ КИЕВА И ЧЕРНИГОВА)

Традиционно камерные погребения Южной Руси рассматриваются в контексте варяжской проблемы. Исследователей занимает, главным образом, вопрос об этнической принадлежности этих памятников и их социальная значимость. В результате конструктивно-ритуальные особенности этих памятников так и остаются не выясненными. Типологически выделяются камеры двух видов: земляные и деревянные. Деревянные конструктивно подразделяются на два типа: камеры с угловыми столбами и камеры сбитые из деревянных брусьев. В отдельных случаях зафиксированы остатки пола и перекрытий. Рассмотрено количественное соотношение погребенных согласно классификации Д. И. Блифельда и варианты размещения жертвенных коней. Авторы статьи исходят из посылок, что поиск этнических и «социологических» соответствий в археологическом материале не объективны и предлагают выделить эту группу погребений в особый культурный (ментальный) тип специфичной погребальной культуры. Анализируются ритуальные особенности камерных погребений, дополняющие материальное воплощение идеи создания погребального дома «живых мертвецов».

F. A. Androshchuk, R. N. Osadchy

ON THE CULTURAL TYPE AND DESIGN-RITUAL PECULIARITIES OF CHAMBER BURIALS OF SOUTH RUS (FINDINGS FROM KIEV AND CHERNIGOV)

Conventionally chamber burials of South Rus are treated in the aspect of the Varangian problem. The researchers are occupied, mainly, in the problem on ethnic attribution of these monuments and their social significance. So, design-ritual peculiarities of the burials remain unstudied. Two topological kinds of chambers are identified: chambers with angular columns and chambers made of wooden bars. In some cases remains of a floor and ceiling were found. The quantitative ratio of the buried (according to D. I. Blifeld's classification) and variants of positions of sacrificial horses are considered. The authors proceed from the premises that search of ethnic and «sociological» correspondences for archaeological findings is not objective. They propose to identify the above group of burials as a particular cultural type of specific burial culture. Ritual peculiarities of chamber burials contributing to material embodiment of an idea on creation of a burial house for «living corpses» are analyzed.

Одержано 19.10.92.

ДАВНЬОРУСЬКА ЖЕЛЯНЬ (З ІСТОРІЇ КИЇВСЬКИХ ОКОЛИЦЬ)

І. І. Мовчан, Ю. Г. Писаренко

За матеріалами писемних і археологічних джерел розкривається роль місцевості Желянь в історії давнього Києва.

Желянь кілька разів згадується у писемних джерелах, коли йдеться про оборону давнього Києва. Вперше цю назву зустрічаємо у «Повісті временних літ» під 1093 р. Половці, розбивши руських князів під Треполем, кинулись спустошувати область між Києвом і Вишгородом. Тоді на захист столиці виступив київський князь Святополк Ізяславич: «Святополкъ же выиде на Желань».

©І. І. МОВЧАН, Ю. Г. ПИСАРЕНКО, 1994

ню, и поидоша противу собѣ обои, и съступишася, и укрѣпися брань; и побѣгоша наши предѣ иноплеменники, и падаху язвени предѣ врагы нашими, и мнози погыбоша и быша мертви, паче неже у Трьполя. (...) бысть плачь великъ в градѣ...»¹.

Наступною в хронологічному порядку звісткою про Желянь може вважатися графіто на стіні Софійського собору в Києві: «Месяця декембрия въ 4-е сътвориши миръ на Желяни Святопѣлкѣ, Володимирь и Ольгѣ»². Дослідник напису С. О. Висоцький констатував, що тут йдеться про невідомий за літописом мир між Святополком Ізяславичем, Володимиром Всеволодовичем Мономахом і Олегом Святославичем, укладений у період 1093—1113 рр., тобто за князювання у Києві Святополка³.

Желянь також згадується під час походу чернігівських князів на Київ (кінець 1135 р.), стіл якого в цей час посідав син Мономаха Ярополк: «Паки же Олговичи с Половци переидоша Днѣпръ, декабрия въ 29, и почаша воевати отъ Трьполя, около красна и Васильева и до Бѣлгорода, олиже до Киева и по Желанѣ, и до Вышьгорода, и до Деревъ, и чресь Лыбѣдь стрѣляхуся»⁴.

1146 р. Всеволод Ольгович перед смертю передає київський стіл своєму брату Ігорю. Але його князювання перервалося на самому початку. Зрадивши хрестоцілуванню, київські бояри запросили до себе онука Мономаха, переславського князя Ізяслава Мстиславича. За Лаврентіївським літописом, 13 серпня він перейшов Дніпро і «ста на Желяні. Игорьъ же поиде противу ему с братомъ своимъ Святославомъ, и бывшимъ имъ у Олговы могылы, и не доѣхавше Игорь с братомъ Ізяслава побѣгоста, и бѣжачихъ изымаша, а другихъ избиша, а ини истопоша в водахъ, а другиѣ изымаша в городѣ»⁵.

Як свідчить Іпатіївський літопис, під час вирішальної битви за Київ між князями Ростиславом Мстиславичем та Ізяславом Давидовичем (6 березня 1161 р.), тороцькі кіннотники Рюрика Ростиславича, переслідуючи війська Ізяслава, що відступали від Білгорода, «постигоша возы ихъ на Желяни, полкы же ихъ постигоша отъ Буличъ (Біличів.— Авт.), и ту начаша сѣчи я...»⁶

1167 р., після смерті Ростислава, київське боярство віддало великокнязівський стіл його небожу Мстиславу Ізяславичу, князю волинському. Але його утвердження в столиці відбувалося за обставин змови проти нього, очолюваної його дядьком, трепольським князем Володимиром Мстиславичем. Мстислав, якого попередили про заколот, вирушив до Києва на чолі великих сил. В авангард він відрядив свого брата Ярополка з берендеями. Дізнавшись про це, Володимир разом з родиною втікає із Треполя у Вишгород та дорогою все ж стикається з переслідувачами: «Ярополкъ же с Берендичи настигоша Володимира на Желяни у Доброго Дуба⁷, и не даша Берендичи стрѣрелятися с ними, бяху бо Берендичи лъстяче; и тако ѣхаша Берендечи по нихъ до Всеволожа монастыря⁸, и ту воротися Ярополкъ в городѣ»⁹.

З приводу місця розташування Желяні вчені висловлювали різні точки зору¹⁰. Так, М. В. Закревський, на підставі вищезгадуваної статті (1146 р.) Лаврентіївського літопису, писав, що Ігор Ольгович із братом Святославом, перебуваючи біля Олегової могили, могли бачити військо Ізяслава Мстиславича, що стояло на Желяні, лише в тому випадку, якщо остання містилася на Оболоні, поблизу Кирилівського монастиря. Адже саму могилу Олега вчений локалізував на Щевавиці (Скавиці)¹¹, тобто над Оболонню.

Висновок про зв'язок Желяні з Оболонню може бути відхилений за допомогою дослідження П. Г. Лебединцева, в якому переконливо доводиться, що всупереч відомій легенді Олегова могила знаходилась в районі між Жидівськими і Золотими воротами, приблизно там, де тепер стоїть університетська обсерваторія¹².

Порівнюючи дані Лаврентіївського літопису з докладнішим описом цієї ж битви в Іпатіївському літописі¹³, бачимо, що Ізяславове військо зосереджувалось поблизу верхів'я Либіді, адже саме з району Сухої Либіді ним був здійснений один з маневрів, які загалом призвели до оточення сил Ігоря і втечі самого князя аж до боліт на Дорогожичі (урочище в районі Кирилівського монастиря¹⁴).

Отже, Желянь і лежала, напевно, поблизу верхів'я Либіді. У зв'язку з цим зазначимо поступове утвердження в літературі точки зору, згідно з якою

місцезнаходження Желяні пов'язується з сучасним селом Жуляни, на південний захід від Києва¹⁵. Як вважав Л. Похилевич, Желяню називалась також річка, що пізніше отримала назву Борщагівка і брала початок вище с. Жуляни¹⁶. За даними сучасного енциклопедичного довідника, вона є правою притокою Ірпеня й починається в районі житлового масиву Теремки¹⁷.

Неодноразові згадки місцевості Желянь під час війн за Київ свідчать про її певну стратегічну роль. В свій час Л. Добровольський, вивчаючи Змієві вали поблизу Києва, відніс Києво-Жулянське плато до числа районів, важливість яких пояснюється оборонним значенням самих Змієвих валів¹⁸. Їхня ділянка простежується на південь від Жулян вздовж річок Віти, Бобринці та притоки останньої Будаївки¹⁹. Вірогідно, саме урочище Желянь було невеличким розривом у ланцюгу водних перешкод, що оточували Київ — між верхів'ями Либіді та р. Желяні (Борщагівки).

Ще М. М. Карамзин, пов'язуючи назву «Желянь» з с. Жуляни (Жиляни), як головні координати останнього зазначав його близькість до Києва і Білгородки — колишнього Білгорода²⁰. У давньоруський час оволодіння Білгородом певною мірою вирішувало і долю самого Києва. Як випливає з літопису, Білгородський шлях проходив саме по Желяні. Звідси, напевно, починалася і дорога у напрямі Василюва й Треполя. Дорога, що йшла з Желяні у Київ, згідно з планом М. В. Закревського, мала два розгалуження, одне з яких вело на Поділ, а друге — до воріт старого міста, що носили назву Жидівських, згодом — Львівських²¹.

Топографічно близьке до Києва розташування робило Желянь передостаннім рубежем в обороні столиці і призвело до того, що в історії цієї околиці давнього Києва сфокусувались події часів, коли «сб'яшеться і растяшеть усобицями, погибашеть жизнь Дажьдбожа внука; въ княжихъ крамолахъ вѣщи челоувѣкомъ скратишась»²². Щасливим винятком, коли зустріч князів на Желяні скінчилась миром, була вищезгадана угода за участю Олега Святославича і Володимира Мономаха, більше відомих своєю ворожнечею.

Про те, що Желянь була головним чином місцем збройних сутичок, свідчать і дані археології. Так, 1840 р. у с. Жуляни на городі селянина був знайдений скарб з двадцяти срібних гривен київського типу²³, очевидно закопаний під загрозою небезпеки.

Як наслідок желянських подій, напевно, можуть розглядатись і кургани, в різні часи зафіксовані тут вченими. Так, на наявність в с. Жуляни кількох давніх могил вказував Л. Похилевич. На його думку, вони вміщували кістки тих, хто бився тут за Київ²⁴. В. Б. Антонович налічував тут три кургани²⁵. У своїй доповіді засіданню Імператорської Археологічної комісії 5 листопада 1913 р. член Київського товариства охорони пам'яток старовини і мистецтва О. Д. Ертель підкреслив особливий інтерес, що становить собою великий курган у с. Жуляни²⁶. Пізніше, 1915 р., поблизу залізничної станції «Жуляни» О. Д. Ертель здійснив розкопки «найбільшого» (напевно, зазначеного) кургану, в якому припускалась наявність воїнських поховань. Розкопки велись поквапом, тому залишили дуже скупі відомості. Зокрема, тут було відкрито 21 поховання, які лежали в три шари. Ці впускні поховання хоч і були безінварними, але, на думку дослідника, належали слов'янам язичницького періоду. Крім того, на глибині 1,5 м була знайдена «стріла скіфського часу», а ще на 0,5 м глибше були виявлені обриси могильної ями з довжиною сторін до 5 м. У ній містилося «повне тілоспалення», розбита глиняна посудина «найдавнішого скіфського типу», бронзова голка та розкішна грецька розписна посудина з теракоти²⁷.

1971 р. Києво-окольний загін Інституту археології АН України під керівництвом І. І. Мовчана у межах сучасного аеропорту «Жуляни» дослідив досить великий курган, насип якого вже був частково зруйнований (курган І). У підкурганній ямі був виявлений кістяк людини, орієнтований головою на захід (поховання І). Руки були випростані вздовж тулуба, ноги зігнуті колінами на північ. Праворуч від голови небіжчика лежали уламки кінського черепа. На грудях людини знаходилися передні кінцівки коня, задні кінцівки тварини лежали приблизно у 20 см на схід від ніг небіжчика.

Із речей, які належали похованому, зберігся кістяний наконечник стріли,

бронзова застібка від одягу у вигляді бубонця, що лежала біля попереку праворуч (розкришилася внаслідок корозії). У похованні були знайдені також деталі кінської упряжі: вудила, стремено та залізний костиль з кільцем, що, можливо, вбивався в дерев'яну луку сідла (рис. 1).

Поховання, в яких поряд із кістяком людини наявні череп і кінцівки коня, відомі як кочівницькі. За писемними джерелами, у звичай степових народів було ховати разом із померлим кінське чучело, основа якого складалася з голови, ніг, шкіри та хвоста тварини²⁸. Певно, у даному випадку чучело коня було покладене на дерев'яне перекриття поховальної ями, яке завалилося, через що кістки коня опинилися прямо на кістяку людини.

Обряд поховання з чучелом коня був загальним, тому у кожному окремому випадку дуже важко визначити, кому саме належало конкретне поховання — печенігам, торкам або половцям. Це визначення ускладнюється також однорідністю речового матеріалу цих племен²⁹. Важко з'ясувати і належність розглядуваного поховання в с. Жуляни. Так, наприклад, наявне в ньому стремено не знаходить прямих аналогій ні серед кочівницьких, ні серед руських матеріалів³⁰. Водночас звертає на себе увагу асиметрія внутрішнього контуру стремена, що повторює обрис людської стопи. Поряд із заокругленою і досить широкою підніжкою (2,5 см) це вказує на м'яке, без підшов взуття кочівника. За спостереженням А. М. Кирпичникова, осілим і напівосілим народам здавалися зручнішими опори з рівною підніжкою³¹.

Певний інтерес становлять вудила. Виготовлені з одного залізного прута, прямокутного в перетині (можливо, це лише заготовка), вони належать до розряду вудил без перегину. Такі вудила призначались для чіткішого керування конем, необхідного в умовах лісової й нерівної місцевості³². Хоч подібні вудила були відомі на Русі й навіть у Західній Європі, та за археологічними даними споконвік вони належали якомусь напівлісовому народові,

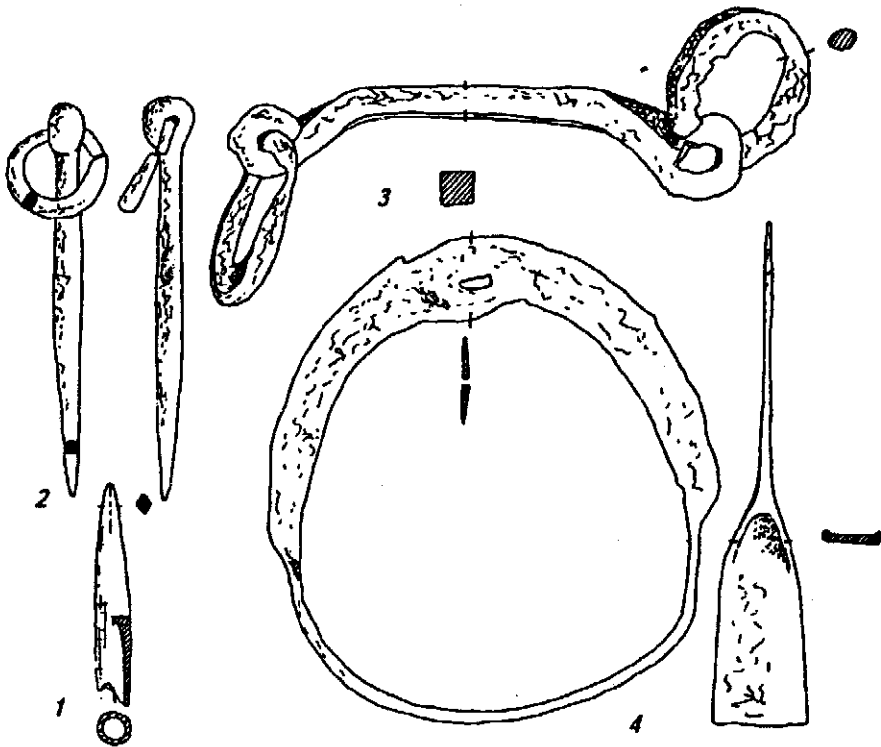

Рис. 1. Жуляни, 1971 р.
Курган 1. Речі з поховання 1: 1 — наконечник стріли; 2 — залізний костиль; 3 — вудила; 4 — стремено.

що мешкав на території від Уралу до Дніпра й подекуди до Дунаю в IX—XII ст. С. О. Плетньова вважає, що це були печеніги³⁴.

Цікаві результати дало палеоантропологічне дослідження черепа людини, похованої у с. Жуляни. Він виявився характерним незначною монголоїдною домішкою, властивою кочовикам Подніпров'я³⁵ (як і Південної Русі взагалі). Згідно з висновками С. О. Плетньової, поховання X—XI ст. з вудилами без перегину і небіжчиками європеоїдного та метисованого типів, поширені від Волги до Прута і Дунаю, були залишені печенігами³⁶. Можливо, таке саме походження мало описане поховання в с. Жуляни.

За визначенням антропологів, це поховання належало жінці 35—40 років. Наявність у ньому залишків верхового коня та наконечника стріли відповідає свідченням давніх авторів про те, що степнячки добре їздили верхи і брали участь у боях разом з чоловіками³⁷. Можливо, посередньо саме про це свідчить виявлений на черепі небіжчиці слід тяжкої травми — множинна втрата верхніх зубів.

Не виключено, що желянське поховання належить до часу одного з походів печенігів на Київ — 968, 1017 або 1036 р. Зокрема під час першого з них, за свідченням «Повісті временних літ», «не бяхше льзь коня напоити: на Лыбеди печенъзи»³⁸.

Знахідка давньоруського скарбу 1840 р., розкопки 1915 р., що виявили матеріали навіть «скіфського», принаймні додавньоруського часу, та роботи 1971 р., які розкрили поховання найімовірніше печенізької належності, доповнюють картину желянських подій, відому за літописом. Можна припустити, що причиною чи не повного зникнення в Жулянах курганних пам'яток стало інтенсивне розорювання цього району, про яке писали дослідники³⁹.

У зв'язку з історією Жулян (Желяні) пригадуються рядки «Слова о полку Ігоревім», які емоційно передають сум за полеглими руськими воїнами. Автор говорить, що за ними «кликну Карна и Жля поскочи по Руской земли, смагу людемъ мычючи въ пламянѣ розѣ»⁴⁰. Серед різноманітних трактовок двох загадкових персонажів, Карни і Жлі (Желі)⁴¹, гадаємо, найвдалішу запропонував Б. О. Рибаків, який назвав їх руськими валькіріями⁴² (у германській міфології — діви, які виряджають загиблих на той світ). Саме слово «жля (желя), желя» позначало «жаль, скорботу, плач за померлим»⁴³. Але, очевидно, тут йдеться не про абстрактне горе і навіть не про художнє уособлення терміну «плач за померлим», як, наприклад, вважає В. Л. Виноградова⁴⁴. Те, що Карна «кликну», а Жля «поскочи», свідчить вже про певний розподіл функцій між двома міфологічними персонажами, які мають відношення до поховального обряду. Можна зробити висновок, що Желя уявлялась на коні, в руках у неї був ріг, наповнений смагою — палаючою смолою, якою запалювалися давні поховальні багаття⁴⁵. Ця функція язичницької Желі, про яку пам'ятали у християнський час, ріднить її образ з історією Желяні (Желані). Остання через своє близьке до стін Києва розташування потрапила до сумних сторінок історії Русі. Тому є всі підстави вважати, що назва «Желянь», яка дійшла до нас у дещо зміненому вигляді, сходить саме до імені «богині-палакальниці» Желі⁴⁶.

Примітки

¹ *Летопись* по Лаврентьевскому списку.— СПб., 1897.— С. 214 (далі — Лавр. лет.).

² *Высоцкий С. А. Киевские граффити и «Слово о полку Игореве» // «Слово о полку Игореве» и его время.*— М., 1985.— С. 204.

³ *Там же.*— С. 204, 205.

⁴ *Летопись* по Ипатскому списку.— СПб., 1871.— С. 215 (далі — Ипат. лет.).

⁵ *Лавр. лет.*— С. 297.

⁶ *Ипат. лет.*— С. 354.

⁷ *Огляд думок з приводу топоніму «Добрий Дуб» див.: Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі.*— К., 1985.— С. 51.

⁸ *М. В. Закревський* вважає, що це Видубицький монастир Всеволода Ярославича (Закревський Н. Описание Киева.— М., 1868.— Т. 1— С. 311). Але з контексту наведених літописних

статей видно, що шлях з Треполя у Вишгород у давньоруський час проходив повз інший «Всеволож» монастир — Кирилівський, як гадають, заснований Всеволодом Ольговичем (див., наприклад: *Асеев Ю. С.* Архитектура древнего Киева.— К., 1982.— С. 121). Думки, що в літописі йдеться саме про Кирилівський монастир, дотримувався і Л. Є. Махновець (*Літопис руський / Пер. з давньорус. Л. Є. Махновець.*— К., 1989.— С. 290.— Прим. 2).

⁹ *Ипат. лет.*— С. 365.

¹⁰ *Етимологічний словник...*— С. 59.

¹¹ *Закревський Н.* Вказ. праця — С. 311.

¹² *Лебединцев П.* Какая местность в древности называлась Олеговой Могилей? // *ЧИОНЛ.*— К., 1871.— Кн. 1.— С. 22—27.

¹³ *Ипат. лет.*— С. 232.

¹⁴ *Там же.*— С. 372.

¹⁵ *Карамзин Н. М.* История Государства Российского.— СПб., 1892.— Т. 1.— С. 63.— Прим. 167; *Похилевич Л.* Уезды Киевской и Радомысльский. Статистические и исторические заметки о всех населенных местностях в этих уездах с подробными картами их.— К., 1887.— С. 86.

¹⁶ *Похилевич Л.* Вказ. праця — С. 83, 86.

¹⁷ *Нині р.* Борщагівку називають також Нивкою, Новою Греблею (*Києв. Енциклопедический справочник.*— К., 1985.— С. 388).

¹⁸ *Добровольский Л.* Змиевы валы вблизи Киева.— К., 1908.— С. 8.

¹⁹ *Там же.*— Карта. Див. також: *Кучера М. П.* Змиевы валы Среднего Поднепровья.— К., 1987.— С. 20.

²⁰ *Карамзин Н. М.* Вказ. праця — С. 63.— Прим. 167.

²¹ *Закревский Н.* Планы г. Киева в разное время с X в. до 1864 г.— К., 1868.— План 2.

²² «Слово о полку Игореве.— М., 1985.— С. 34.

²³ *Похилевич Л.* Вказ. праця — С. 87; *Антонович В. Б.* Археологическая карта Киевской губернии (Прил. к XV т. «Древностей»).— М., 1895.— С. 19.

²⁴ *Похилевич Л.* Вказ. праця — С. 87.

²⁵ *Антонович В. Б.* Вказ. праця — С. 19.

²⁶ *Эртель А. Д.* Доклад, читаемый в заседании Имп. Археологической комиссии 5 ноября 1913 г. // Дело о раскопках в Киевской, Подольской и Волынской губерниях // *ЦДДА України.*— Ф. 725.— Оп. 1.— Спр. 46.— К., 1916.— С. 9. Якийсь курган у цій місцевості згадують записи XVI ст. про межі Борщівської (Борщагівської) землі: «Почавъ отъ тѣсныхъ улицъ къ Владимировой грушѣ, отъ груши старою дорогою къ Жиланскимъ лозамъ, отъ лозъ на курганъ Жиланский, отъ кургана къ Борщовкѣ...» (*Максимович М. А.* Топографические заметки киевлянина // *Собр. соч.*— К., 1877.— С. 41).

²⁷ *ИАК.* Прибавл. к вып. 58 (хроника и библиография, вып. 28).— Пг., 1915.— С. 60—61.

²⁸ *Путешествие Ибн-Фадлана на Волгу* (Перевод и комментарий под ред. И. Ю. Крачковского.— М.; Л., 1939.— С. 63.

²⁹ *Плетнева С. А.* Печенеги, торки, половцы в южнорусских степях // *МИА* (Труды Волгодонской эксп).— Т. 1 — М.; Л., 1958.— № 62.— С. 153.

³⁰ *Там же.*— Рис. 3, 4, 8—10, 14—16; *Кирпичников А. Н.* Снаряжение всадника и верхового коня на Руси IX—XIII вв.— Л., 1973.— Табл.

³¹ *Кирпичников А. Н.* Вказ. праця — С. 44.

³² *Плетнева С. А.* Вказ. праця — С. 164.

³³ *Там же.*— С. 156.

³⁴ *Там же.*— С. 163.

³⁵ *Антропологічне дослідження* провів співробітник Сектору антропології Інституту археології НАН України П. М. Покас.

³⁶ *Плетнева С. А.* Вказ. праця — С. 164.

³⁷ *Там же.*— С. 203—204.

³⁸ *Повесть временных лет.*— М.; Л., 1950.— Ч. 1.— С. 48.

³⁹ *Добровольский Л.* Указ. соч.— С. 8; *ИАК.* Прибавление...— С. 60.

⁴⁰ *Слово о полку Игореве.*— С. 36.

⁴¹ «Слово о полку Игореві» в українських художніх перекладах і переспівах XIX—XX ст.— К., 1953.— С. 42, 43.

⁴² *Рыбаков Б. А.* «Слово о полку Игореве» и его современники.— М., 1971.— С. 43; *Рыбаков Б. А.* Языческое мировоззрение русского средневековья // *ВИ.*— М., 1974.— № 1.— С. 25, 26.

⁴³ *Виноградова В. Л.* Словарь-справочник «Слова о полку Игореве». — Л., 1967. — Вып. 2. — С. 87, 88; *Виноградова В. Л.* О некоторых словах и выражениях в «Слове о полку Игореве» «Слово...» и его время. — С. 137; *Срезневский И. И.* Материалы для Словаря древнерусского языка. — СПб., 1893. — Т. 1. — Стб. 854, 855. *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка. — М., 1967. — Т. 2. — С. 35, 45, 58.

⁴⁴ *Виноградова В. Л.* О некоторых... — С. 137.

⁴⁵ *Там же.* — С. 138, 139.

⁴⁶ У свій час аналогічного висновку дійшов С. О. Геденов, який писав, що роль божества Желі визначається назвами місцевостей, в яких існують сліди давньослов'янських могил. Серед таких місцевостей він назвав і Желянь (Геденов С. *Варяги и Русь.* — СПб., 1876. — Ч. 1. — С. 332; див. також: *Виноградова В. Л.* Словарь-справочник... — С. 88). Польський мовознавець С. Роспонд, аналізуючи назву «Желянь», наводить давньоцерковнослов'янське «жалъ» — могила (Роспонд С. *Структура и стратиграфия древнерусских топонимов // Восточнославянская ономастика.* — М., 1972. — С. 28). Воно відповідає старослов'янському «жалъ» — гробниця (*Фасмер М.* Вказ. праця — С. 35), домовина, могила (*Майборода А. В.* Старослов'янська мова. — К., 1975. — С. 282), а також назві давніх могил на півночі Русі — «жалньники». За своєю морфологією й, напевно, значенням топонім «Желянь» дуже схожий, наприклад, на назву «Перинь» — урочище в Новгороді, де знаходилось капище Перуна.

И. И. Мовчан, Ю. Г. Писаренко

ДРЕВНЕРУССКАЯ ЖЕЛЯНЬ (ИЗ ИСТОРИИ КИЕВСКИХ ОКОЛИЦ)

Местность Желянь упоминается письменными источниками в связи с военными действиями вокруг Киева в 1093—1167 гг. Анализ приводимых летописями топографических сведений позволяет согласиться с ранее сделанными выводами о местоположении урочища к юго-западу от Киева (в районе современного села Жуляны) на пересечении дорог, ведущих в столицу с запада и юга Руси.

В дополнение к имеющимся археологическим подтверждениям стратегической роли этого района публикуются данные раскопок 1971 г. кургана в Жулянах, содержащего кочевническое погребение, возможно относящееся к одному из походов на Киев.

Военная специфика истории Желяни заставляет вспомнить персонаж «Слова о полку Игореве» — Жлю (Желю), которая, согласно мнению Б. А. Рыбакова, являлась русской валькирией. Очевидно, название местности, связанной с кровопролитной борьбой за Киев — Желяню, может происходить от имени этого славянского боже-ства.

I. I. Movchan, Yu. G. Pisarenko

OLD-RUSSIAN ZHELYAN (FROM THE HISTORY OF KIEV NEIGHBOURHOOD)

Locality Zhelyan is mentioned in written sources in connection with military actions near Kiev in 1093-1167. An analysis of topographic data from chronicles permits acknowledging the previously made conclusions on location of a stow to the south-west of Kiev (at a place of modern village Zhulyany) at crossing of roads leading to the city from the west and south of Rus.

To supplement the available archaeological arguments in favor of the strategic role of this region, we represent data of excavations made in 1971 in a barrow in vil. Zhulyany which contained a nomadic burial belonging, probably, to one of campaigns to Kiev.

Military specificity of the history of Zhelyan impels to think of a personage Zhlyu (Zhelyu) from «The Song of Igor's Campaign», who, in the opinion of B. A. Rybakov, was Russian Valkyrie. Apparently, the name of Zhelyan, the locality related to bloody battle for Kiev, may originate from the name of this Slavonic deity.

Одержано 6.08.91.